

MEDICIJNEN VOOR STEMMINGSWISSELINGEN

PATIËNTENINFORMATIE OVER LITHIUM, CARBAMAZEPINE EN VALPROAAT

ALGEMEEN

Wat zijn lithium, carbamazepine en valproaat?

Lithium, carbamazepine en valproaat zijn medicijnen die worden voorgeschreven bij bipolaire stoornissen en depressies. Ze verhelpen acute manische episodes en depressies en voorkomen toekomstige manieën en depressies. Deze medicijnen worden ook wel *stemmingsstabilisatoren* genoemd.

In deze patiënteninformatie leest u meer over de werking van de medicijnen, hoe u ze in moet nemen, wat u tegen bijwerkingen kunt doen en wat de waarschuwingssignalen zijn voor een eventuele vergiftiging.

Krijgt u één of meer medicijnen voorgeschreven?

Het kan voorkomen dat lithium, carbamazepine of valproaat niet goed bij u werken, of dat u veel meer last van de bijwerkingen heeft dan te verwachten is. Dan kan uw behandelaar een combinatie van twee, of zelfs drie middelen voorschrijven, of een combinatie van een stemmingsstabilisator en een ander middel. Als u een combinatie krijgt, kan de dosering per middel eventueel lager uitvallen.

Sommige bijwerkingen kunnen worden voorkomen als u meerdere medicijnen tegelijkertijd gebruikt. Maar andere bijwerkingen kunnen elkaar ook versterken.

Wat betekenen deze medicijnen voor zwangerschap, bevalling en borstvoeding?

- *Wilt u niet zwanger worden?* Carbamazepine kan de anticonceptiepil onbetrouwbaar maken. In dat geval moet u een zwaardere pil of een andere vorm van anticonceptie gebruikt moet worden. Lithium en valproaat hebben geen invloed op de anticonceptiepil.
- *Wilt u wel zwanger worden?* Bespreek uw kinderwens met uw behandelaar als u stemmingsstabilisatoren gebruikt. Dan kan hij er rekening mee houden bij het kiezen van de medicijnen. Geen enkele stemmingsstabilisator is volledig veilig in de zwangerschap. Valproaat wordt afgeraden voor vrouwen die zwanger willen worden. De risico's op een aangeboren afwijking zijn het kleinst bij lithium. Bij carbamazepine en meer nog bij valproaat bestaat een verhoogde kans op onder meer een spina bifida (een "open ruggetje"). Bij lithium bestaat er een kleine kans op een aangeboren hartafwijking. Voor- en nadelen van het gebruik van medicatie tijdens de zwangerschap moeten dus goed afgewogen worden. Het risico dat het medicijngebruik het ongeboren kind beïnvloedt staat tegenover het risico dat u opnieuw een ziekte-episode kan krijgen als u stopt met de medicijnen.
- *Gaat u bevallen?* Als u medicijnen gebruikt voor uw stemmingsstoornis en u bent zwanger, dan moet u in het ziekenhuis bevallen. Uw kind wordt dan meteen na de geboorte gecontroleerd door de kinderarts.
- *Wilt u borstvoeding geven?* Bij lithium wordt borstvoeding over het algemeen afgeraden. Bij de andere twee middelen kunt u eventueel wel borstvoeding geven.

LITHIUM

Wat is lithium?

Lithium is een medicijn om acute manie en depressies te verhelpen en toekomstige manieën en depressies te voorkomen. Het wordt ook wel voorgeschreven samen met carbamazepine of valproaat als een medicijn alleen niet voldoende werkt. Hoe lithium werkt is nog onduidelijk.

Hoe neemt u lithium in?

U neemt lithium in als tablet, capsule of drank. Let daarbij op het volgende:

- U moet het dagelijks innemen. U mag de hele dagdosis in één keer innemen, bij voorkeur 's avonds.

- Als u lithium een dag vergeet, mag u dat niet de volgende dag inhalen. U mag dus per dag niet meer innemen dan de afgesproken dagdosering.

Hoe lang moet u lithium gebruiken?

Als lithium goed aanslaat en u er goed tegen kunt, zal uw arts u adviseren om het middel langdurig te gebruiken.

Wilt u stoppen met lithium?

Stop nooit ineens met lithium maar overleg altijd eerst met uw behandelend psychiater. Als u plotseling stopt met lithium kan de ziekte versneld weer terugkomen. Als u na verloop van tijd weer lithium wilt gaan gebruiken, kan het zijn dat lithium dan niet of niet zo goed meer werkt als eerst.

Wat zijn de bijwerkingen van lithium?

De meest voorkomende bijwerkingen van lithium zijn:

- misselijkheid
- droge mond en dorst
- veel plassen
- veel drinken
- zwaarder worden
- huidafwijkingen: acne (puistjes) en psoriasis (rode plekken met een witte/zilvergrijze schilfers op uw huid).
- beven met name van de handen
- vergroting van de schildklier
- trager werkende schildklier. Bij een te traag werkende schildklier voelt u zich moe en traag, en kunt u zich somber voelen.

Wat kunt u tegen de bijwerkingen doen?

Ten eerste probeert uw arts u een zo laag mogelijke dosis lithium voor te schrijven. Als u dan nog steeds last heeft van bijwerkingen kunt u het volgende proberen:

- bij misselijkheid: neem lithium in samen met wat eten
- bij een droge mond: eet (suikervrije) kauwgom.
- bij een dorstgevoel: sabbel op een schijfje citroen of een blokje ijs
- bij zwaarder worden: houd in de gaten of u ongemerkt niet meer calorieën bent gaan eten. Neem eventueel contact op met een diëtist.
- bij beven: dit kan worden bestreden met het medicijn propranolol.
- bij een trager werkende schildklier: u hoeft niet te stoppen met lithium, maar u moet daarnaast wel een extra schildklierhormoon slikken.

Kijk uit voor een lithiumvergiftiging

U kunt een vergiftiging kan vrijwel altijd voorkomen door zorgvuldig met lithium om te gaan. Een lithiumvergiftiging ontstaat als u te veel lithium in uw bloed krijgt. Een vergiftiging kan uw lichaam blijvend beschadigen als u geen actie onderneemt.

Hoe ontstaat een lithiumvergiftiging?

Vergiftigingen kunnen geleidelijk ontstaan. Soms heeft de omgeving het eerder in de gaten dan de patiënt zelf. Een vergiftiging ontstaat meestal doordat iemand te weinig vocht en zout inneemt (of te veel vocht verliest) bij een gelijkblijvende inname van lithium. Ook kan een vergiftiging optreden als u teveel lithium inneemt. Vooral bij ouderen kunnen verschillende factoren tegelijkertijd aanwezig zijn.

De kans op een vergiftiging neemt toe in de volgende situaties:

- diarree en braken bijvoorbeeld bij een buikgriep of een voedselvergiftiging
- overmatig vochtverlies door transpireren, bijvoorbeeld bij intensief sporten, bezoek aan de sauna, vakantie in een warm land en zware spierarbeid, zonder dat voldoende gedronken wordt en extra zout wordt gebruikt
- extreem vermageringsdieet of zoutarm dieet
- eetlustverlies (bijvoorbeeld tijdens een acute ziekte of hoge koorts)
- gebruik van bepaalde medicijnen zoals plastabletten, bepaalde pijnstillers (niet bij paracetamol!), bepaalde medicijnen tegen hoge bloeddruk en bepaalde antibiotica.

Waarom herkent u een vergiftiging?

- de 'gewone bijwerkingen' zoals flink beven, misselijkheid, braken, buikkramp en diarree worden erger
- u kunt zich minder concentreren, voelt zich sloom, suf of slaperig
- u heeft een zwaar gevoel in armen en benen, uw spieren voelen slap
- u begint te zwalken ('dronkemansgang') en/of 'dronkemanspraak' (het praten gaat langzaam, uw stem schiet uit of klinkt harder en feller)
- u bent verward, heeft last van spiertrekkingen en wordt ineens bewusteloos (toeval).

Heeft u één of meer van deze verschijnselen? Waarschuw direct uw psychiater en/of uw huisarts. U moet in ieder geval tijdelijk stoppen met lithium. Neem alvast extra zout en vocht in, bijvoorbeeld in de vorm van een of twee koppen bouillon.

Welke controles krijgt u?

Als u lithium gebruikt, worden regelmatig uw bloed, nier- en schildklierfunctie en uw gewicht gemeten.

Uw bloed moet regelmatig worden gecontroleerd of er niet te veel of te weinig lithium in uw bloed zit. Eerst wordt uw bloed wekelijks gecontroleerd, later elke maand tot uiteindelijk elke 3-6 maanden.

Een buisje bloed moet 12 uur plus/min 1 uur na de laatste inname worden afgenomen.

CARBAMAZEPINE

Wat is carbamazepine?

Carbamazepine is een medicijn om acute manie en depressies te verhelpen en toekomstige manieën en depressies te voorkomen.

Uw arts schrijft carbamazepine voor als lithium (of valproaat) niet of onvoldoende werkt, u daar niet tegen kan of als u geen lithium wilt gebruiken. Artsen schrijven het ook voor samen met lithium of valproaat als carbamazepine alleen niet voldoende werkt.

Hoe neemt u carbamazepine in? En hoe vaak?

U neemt carbamazepine in als tablet of drankje.

- We adviseren om carbamazepine verdeeld over de dag tijdens of na de maaltijd in te nemen.
- U kunt ook tabletten gebruiken die u maar één keer per dag hoeft in te nemen (bij voorkeur 's avonds). Deze tabletten geven het medicijn langzaam af in uw lichaam.

Hoe lang krijgt u carbamazepine?

Als u carbamazepine krijgt om ziekteperioden te voorkomen, krijgt u dit voor tenminste enkele jaren voorgeschreven.

Wilt u stoppen met carbamazepine?

Stop nooit ineens met carbamazepine maar overleg altijd eerst met uw behandelend psychiater. Als u plotseling stopt, kunt u onthoudingsverschijnselen krijgen. Bouw in overleg met uw arts uw medicijnen in de loop van enkele weken geleidelijk af. Een uitzondering is als u mogelijk een carbamazepinevergiftiging heeft: dan moet u onmiddellijk stoppen met het medicijn.

Welke bijwerkingen heeft carbamazepine?

Carbamazepine wordt meestal goed verdragen. De meest voorkomende bijwerkingen van carbamazepine zijn:

- duizeligheid
- moeheid en sufheid
- verminderde eetlust, misselijkheid, darmklachten
- wazig zien en dubbelzien
- huiduitslag met jeuk: rode vlekken, pukkeltjes en blaasjes
- koorts en bloedafwijkingen: onder meer vermindering van witte bloedcellen
- leverfunctieafwijkingen
- haaruitval

Wat kunt u aan de bijwerkingen doen?

- Neem bij koorts en keelpijn, infecties en blauwe plekken acuut contact op met uw psychiater of huisarts, zodat bekeken kan worden of dit te maken heeft met bloedafwijkingen.

- Ook bij het optreden van huidafwijkingen is het verstandig zo snel mogelijk contact op te nemen met de psychiater of huisarts, omdat het nodig kan zijn bij een allergische reactie de medicijnen te staken.
- Heeft u last van misselijkheid of andere darmklachten? Neem de medicijnen in samen met wat eten. Als u meerdere tabletten per dag moet innemen kunt u overwegen om over te gaan op tabletten die u maar één keer per dag hoeft te slikken.

Kijk uit voor een carbamazepinevergiftiging

Verschijnselen die kunnen optreden bij een vergiftiging met carbamazepine zijn naast toename van gewone bijwerkingen:

- De 'gewone bijwerkingen' worden erger
- trillen
- onrust
- krampen
- bewustzijnsdaling tot coma toe

Bij het vermoeden op een vergiftiging moet u direct stoppen met carbamazepine en uw psychiater en/of huisarts waarschuwen.

Welke controles krijgt u?

Voor een optimale dosering moet af en toe de concentratie van carbamazepine in uw bloed worden gecontroleerd. Deze controle kan gecombineerd worden met de normale bloedcontroles.

Uw bloed wordt eerst eenmaal per maand, later 2-4 maal per jaar en tot slot minimaal eenmaal per jaar gecontroleerd. Het bloed moet 12 uur (plus/min 1 uur) na de laatste inname worden afgenomen.

Carbamazepine is van invloed op andere medicijnen

Carbamazepine kan de werkzaamheid van diverse andere medicijnen verminderen. Voorbeelden zijn bloedverdunners, de anticonceptiepil, andere psychofarmaca en sommige antibiotica.

Als u ook andere medicijnen gebruikt kan daarom nodig zijn de dosering van deze geneesmiddelen te verhogen. Als u stopt met carbamazepine kan de arts de dosering dan weer worden verlagen.

VALPROAAT

Wat is valproaat?

Valproaat werkt vooral goed bij acute manische ziekte-episoden. Het werkt minder goed bij acute depressies. De werking tegen het opnieuw optreden van manische of depressieve ziekte-episoden is (nog) niet zo duidelijk aangetoond als van lithium, maar lijkt redelijk tot goed te zijn. Meisjes en vrouwen die zwanger willen worden moeten het middel niet gebruiken.

Uw arts schrijft valproaat voor als lithium (of carbamazepine) niet of onvoldoende werkt, u daar niet tegen kan of als u geen lithium wilt gebruiken. Het wordt ook wel voorgeschreven samen met lithium of valproaat als valproaat alleen niet voldoende werkt.

Valproaat wordt ook wel valproïnezuur genoemd.

Hoe neemt u valproaat in? En hoe vaak?

U neemt valproaat in als tablet, capsule of drank.

De medicatie wordt gewoonlijk twee maal per dag ingenomen. Als u tablet met verlengde werking gebruikt, kunt u de hele dagdosis ineens innemen.

Hoe lang krijgt u valproaat?

Als valproaat goed aanslaat en u er goed tegen kunt, zal uw arts u adviseren om het middel langdurig te gebruiken.

Niet voor meisjes en voor vrouwen die zwanger willen worden of zwanger zijn

Valproaat mag NIET worden gebruikt door meisjes of vrouwen in de vruchtbare leeftijd of tijdens de zwangerschap. Het medicijn is namelijk gevaarlijk voor ongeboren baby's. U mag het middel alleen gebruiken als andere behandelingen niet helpen of u andere medicijnen niet goed verdraagt.

- Gebruikt u valproaat en heeft u hierover zorgen of vragen? Neem contact op met uw arts.

- Wilt u niet zwanger worden en gebruikt u valproaat? Gebruik dan effectieve voorbehoedsmiddelen en overleg met uw arts.
- Wilt u zwanger worden en gebruikt u valproaat? Neem direct contact op met uw arts.

Welke bijwerkingen heeft valproaat?

Valproaat wordt meestal goed verdragen. De meest voorkomende bijwerkingen zijn:

- maagdarmklachten als maagkrampen, misselijkheid, braken en diarree; deze klachten komen vooral in het begin van de behandeling voor
- sufheid en slaperigheid; ook meestal alleen in het begin optredend
- beven van de handen, vooral bij wat hogere doseringen
- toegenomen eetlust en gewicht

Deze bijwerkingen komen soms voor:

- haaruitval en lichter worden van het haar, meestal tijdelijk
- onzekere gang (onzekerheid bij het bewegen en praten)

Deze bijwerkingen komen zelden voor:

- verstoring van de leverfunctie
- langer bloeden van wonden
- verminderde aanmaak van witte bloedlichaampjes, wat zich uit in koorts, keelpijn, ontstekingen.

Wat is aan deze bijwerkingen te doen?

Uw arts kan zoeken naar de laagst werkzame dosering, of u kunt in het begin van de behandeling de dosering langzamer opbouwen.

- *bij misselijkheid en maagdarmklachten:* neem valproaat bij het eten in, of schakel over op een speciale ('enteric coated') tablet.
- *bij beven:* als dit niet wordt verminderd door een lagere dosis kunt u eventueel aanvullend het medicijn propranolol krijgen. Minder koffie en alcohol drinken helpt ook tegen hinderlijk beven.
- *bij haaruitval:* hoewel dit meestal vanzelf overgaat, kan behandeling met sporenelementen (zink, selenium) zinvol zijn.
- *bij zwaarder worden:* uw arts kan een dieet voorschrijven waarbij u minder calorieën eet.

Kijk uit voor een valproaatvergiftiging

Pas bij extreem hoge dosis kunnen ernstige bijwerkingen optreden. Een begin van een vergiftiging kan zijn:

- ernstig trillen
- duizeligheid
- sufheid en/of slaperigheid

Welke controles krijgt u?

Controle van het bloed is, zodra de juiste dosis eenmaal is vastgesteld, nog maar weinig nodig. In het begin wordt uw bloed maandelijks gecontroleerd. Later is controle eenmaal per jaar meestal voldoende. Het bloed moet 12 uur na de laatste inname worden afgenomen.